

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

НАУКОВІ ПРАЦІ

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Том 37

**ДО 75-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ПРОФЕСОРА ВАЛЕРІЯ СТЕПАНКОВА**

Кам'янець-Подільський
2022

ЗМІСТ

ДО 75-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА ВАЛЕРІЯ СТЕПАНКОВА

Сергій Копилов, Іван Боровець. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ СТЕПАНКОВА (до 75-річчя дослідника).....	9
--	---

МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРІЇ, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Дмитро Ващук, Юрій Михайлюк. ВОЛИНСЬКА ШЛЯХТА НА ВІЛЕНЬСЬКОМУ СЕЙМІ 1566 р.: ДАВНІ ПРОБЛЕМИ ТА СПРОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ 39-ї КНИГИ ЗАПИСІВ ЛИТОВСЬКОЇ МЕТРИКИ)	33
Микола Близняк. МІСТО ЛАБУНЬ ЗА ІНВЕНТАРЕМ 1788 РОКУ	49
Олексій Короткий. ІСТОРИКО-ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УВ'ЯЗНЕНИХ ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДІЛОВОДНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ).....	61
Олена Максимчук. СВІТСЬКА ПРЕСА КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ПРО ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНЕ ШКІЛЬНИЦТВО НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст. (НА ПРИКЛАДІ УМАНСЬКОГО ПОВІТУ)	76
Ігор Якубовський. РЕЖИМ «ЧОРНИХ ДОЩОК» ЗА МАТЕРІАЛАМИ РАЙОННОЇ ПРЕСИ НА КИЇВЩИНІ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ.....	87

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Ігор Ліхтей. ПОВСТАННЯ ЧЕСЬКОЇ ШЛЯХТИ ПРОТИ КОРОЛЯ ВАЦЛАВА І У 1248-1249 рр.: ПРИЧИНИ, СУПЕРЕЧНОСТІ, НАСЛІДКИ.....	100
Олексій Балух. ЗБРОЙНІ СУТИЧКИ НА ПОЛЬСЬКО-МОЛДАВСЬКОМУ ПРИКОРДОННІ В СЕРЕДИНІ 20-х – СЕРЕДИНІ 40-х РОКІВ ХVІІ ст.	115
Ольга Зубко. ОСЕРЕДОК УАПЦ У ПОДЕБРАДАХ МІЖВОЄННОЇ ЧСР (1924-1939 рр.).....	132

Володимир Дубінський, Олександр Юга. АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА КИТАЙСЬКИЙ ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЯПОНІЇ ПРЕМ'ЄРСТВА ДЗЮНІТІРО КОЇДЗУМІ (2001-2006 рр.)	144
---	-----

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Андрій Задорожнюк. МАСОНСТВО У КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ: ПЕРСОНАЛІЇ, ІДЕЇ, СИМВОЛИ	157
Людмила Левандовська, Сергій Семенчук. РУСОФІЛЬСЬКІ ТОВАРИСТВА В ПЕРЕМИШЛІ: ДІЯЛЬНІСТЬ І ПРИЧИНИ ЗАНЕПАДУ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ ст. – 30-ті рр. ХХ ст.)	169
Валерій Нестеренко. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТОСВІТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПОДІЛЛІ У 1920-ті рр.	183
Ольга Скус, Олена Джагунова. ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА УМАНЩИНІ (1930-ті рр.)	196
Микола Кабачинський, Олег Ананьїн. УЧАСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (2014-2018 рр.): ПРОБЛЕМА ІСТОРИЧНОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ	204

РЕЦЕНЗІЇ

Лев Баженов, Олександр Баженов. ХОПТЯР Ю. А., ХОПТЯР А. Ю., ХОПТЯР А. О. ЯРМОЛИНЕЧЧИНА ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ: МОНОГРАФІЯ. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ: ВИДАВЕЦЬ ПП ЗВОЛЕЙКО Д. Г., 2022. 300 с.	219
--	-----

DOI 10.32626/2309-2254.2022-37.115–131
УДК 94:355.48(477.85-192.2)«162/164»

БАЛУХ Олексій – кандидат історичних наук, докторант, доцент, доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, вул. М. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, індекс 58012, Україна (a.balukh@chnu.edu.ua)

ORCID 0000-0001-8091-8118
Researcher ID R-7967-2016

BALUKH Oleksii – Candidate of Historical Sciences, doctoral student, Associate Professor, Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Chernivtsi National University named after Yurii Fedkovich, 2, M. Kotsiubinski Street, Chernivtsi, index 58012, Ukraine (a.balukh@chnu.edu.ua)

Бібліографічний опис статті: Балух, О. (2022). Збройні сутички на польсько-молдавському прикордонні в середині 20-х – середині 40-х років XVII ст. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*, (37), 115–131.

ЗБРОЙНІ СУТИЧКИ НА ПОЛЬСЬКО-МОЛДАВСЬКОМУ ПРИКОРДОННІ В СЕРЕДИНІ 20-х – СЕРЕДИНІ 40-х РОКІВ XVII ст.

Анотація. *Мета дослідження* – спираючись на доробок попередників, наявну джерельну базу, проаналізувати воєнно-політичне становище у північномолдавських прикордонних волостях під час боротьби Речі Посполитої та Османської імперії за гегемонію у Центральній-Східній Європі в середині 20-х – середині 40-х років XVII ст. **Методологія дослідження.** Представлене у статті дослідження здійснене, виходячи із принципів історизму та об'єктивності, які передбачають розгляд фактів у їхньому часовому та просторовому взаємозв'язку. Методи, які використовувалися автором (аналізу та синтезу, описовий, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та проблемно-хронологічний), дали змогу реалізувати поставлену мету та виконати основні завдання. **Наукова новизна** полягає у тому, що здійснено докладний аналіз подій 1620–1640-х рр. на польсько-молдавському прикордонні, як часу наростання конфронтації Польщі та Порту, що врешті призвело до тривалого їхнього протистояння і посилення внутрішньо- та зовнішньополітичного втручання у молдавські справи, а володіння Хотинською фортецею набуло стратегічного значення. **Висновки.** Друга чверть XVII століття характеризувалася посиленням суперництва між Річчю Посполитою та Османською імперією. Впродовж цього періоду Молдавія продовжувала перебувати у васальній залежності від Порту, а воєнно-політичне становище буюківських прикордонних земель у складі Молдавської держави визначалося постійним втручанням польсько-козацьких та ординських військ у її внутрішні справи. Польські королі намагалися зберегти Молдавію у своїй сфері впливу і відправили туди війська, які руйнували та грабували переважно прикордонні території з Польщею, особливо території Чернівецької та Хотинської волостей. Стратегічне значення Хотинської фортеці у цей час значно зростає, вона продовжувала відігравати роль форпосту на

польсько-молдавському кордоні. Отже, територія північномолдавських прикордонних волостей була плацдармом боротьби між Туреччиною та Польщею, оскільки упродовж 1620–1640-х рр. обидві держави прагнули збільшити свій вплив на Молдавію, зокрема і на Буковину, як її складову частину. Внаслідок цього, з другої чверті XVII ст. територія сучасної Буковини стала ареною важливих воєнно-політичних сутичок.

Ключові слова: польсько-молдавське прикордоння, Чернівці, Хотин, Молдавська держава, воєнно-політичні відносини, Річ Посполита, Османська імперія.

ARMED CLASHES ON THE POLISH-MOLDAVIAN BORDERLAND IN THE MID-20s – MID-40s OF THE XVII CENTURY

Abstract. The aim. Based on the work of predecessors, the available source base, **the purpose of the study** to analyze the military and political situation in the northern Moldavian border volosts during the struggle of the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Ottoman Empire for hegemony in Central-Eastern Europe in the mid-20s – mid-40s of the 17th century. **Research methodology.** The research presented in this article is carried out on the basis of the principles of historicism and objectivity, which involve considering the facts in their temporal and spatial interconnection. The methods used by the author (analysis and synthesis, descriptive, problem-chronological, comparative-historical and problem-chronological) allowed to realize the purpose of the study and perform the main tasks of the research. **The scientific novelty** is that a detailed analysis of the events of the 1620s-1640s on the Polish-Moldavian borderland, as a time of increasing confrontation between Poland and the Porte, which ultimately led to their long-term confrontation and increased internal and external political interference in Moldavian affairs, and possession of the Khotyn fortress gained strategic importance. **Conclusions.** The second quarter of the 17th century was characterized by increased rivalry between the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Ottoman Empire. Throughout this period, Moldavia continued to be a vassal dependency of the Porte, and the military-political situation of the Bukovynian borderland within the Moldavian state was defined by the constant interference of Polish-Cossack and Horde troops in its internal affairs. The Polish kings tried to keep Moldavia in their sphere of influence and sent troops there, which destroyed and plundered mainly the border territories with Poland, especially the territories of Chernivtsi and Khotyn volosts. At this time, the strategic importance of the Khotyn fortress grew significantly, it continued to play the role of an outpost on the Polish-Moldavian border. So, the territory of the Northern Moldavian border volosts was a bridgehead for the struggle between Turkey and Poland, as during the 1620s and 1640s, both states sought to increase their influence on Moldavia and also on Bukovyna, as its constituent part. As a result, from the second quarter of the 17th century the territory of Bukovyna became the scene of important military and political clashes.

Key words: Polish-Moldavian borderland, Chernivtsi, Khotyn, Moldavian state, military and political relations, Polish-Lithuanian Commonwealth, Ottoman Empire.

Постановка проблеми. Аналізуючи події у Центральній-Східній Європі у середині 20-х – до середини 40-х рр. XVII ст., слід зазначити, що у зарубіжній та вітчизняній історіографії польсько-молдавські, молдавсько-турецькі та польсько-турецькі воєнно-політичні взаємини, які б мали безпосереднє відношення до історії України, зокрема території сучасної Чернівецької області, досі не отримали комплексного та всебічного висвітлення. З'ясування

та висвітлення змісту і характеру воєнно-політичних відносин у цих землях досліджуваного періоду набуває у наш час важливого науково-теоретичного і практичного значення.

Аналіз джерел та останні дослідження. Висвітленням певних аспектів проблеми займалися українські науковці (Жуковський, 1991; Масан, 2005; Масан, 2009; Чучко, 2022). Частково вона також висвітлена в роботах молдавських (Власова, 1988; Драгнев, 1987; Статти, 2002; Constantinov, 2007), польських (Czamańska, 2014; Czamańska, 2016; Milewski, 2014; Milewski, 2015; Milewski, 2016) і румунських (Carpoșu, 1974) авторів. Джерельною базою для написання роботи стали документи господарів Молдавії, опубліковані у різних збірниках (Черепнин, 1961; Balan, 1933; Balan, 1934; Balan, 2005), а також молдавські літописи (Costin, 1990). Незважаючи на значний масив наукової літератури, означена у темі статті проблема комплексно не досліджувалася.

Мета статті. На основі наявної джерельної бази та наукового доробку українських та зарубіжних дослідників висвітлити воєнно-політичне становище на буковинських землях під час боротьби Речі Посполитої та Османської імперії за гегемонію у Центрально-Східній Європі в середині 20-х – середині 40-х років XVII ст.

Виклад основного матеріалу. У другій чверті XVII ст. територія північних волостей Молдавії продовжувала перебувати межею між Османською імперією та Річчю Посполитою. 9 жовтня 1621 р., із завершенням польсько-турецької війни 1620-1621 рр., між обома державами був укладений преліминарний Хотинський мирний договір, де узгоджувалися договірні статті та відбувся обмін попередніми примірниками угоди (Сас, 2011, с. 425). За його умовами сторони зобов'язувалися стримувати напади татар і козаків на свої території, на молдавському престолі повинні повсякчас сидіти господарі, які б виявляли повагу до Польщі та не порушували мир. Щодо питання передачі Хотинської фортеці, окупованої поляками, то стаття 8 зобов'язувала останніх повернути її молдавському господарю (Ибрагимбеили, Рашба, 1984, с. 190). Сучасник тих подій, люблінський воевода Якуб Собеський зазначав, що комендант Збігнев Сільницький передав Хотинський замок валаському боярину Катарджі, який і повернув його Костантинові, представнику «молдавської шляхти» (Sobieski, 1854, р. 76). Отже, після відходу турецько-татарської армії з Хотинщини, поляки віддали «твердиню на Дністрі» молдавській стороні.

Основним наслідком польсько-турецької війни 1620-1621 рр. було те, що північномолдавські прикордонні землі зазнали тоді значних спустошень. Османська армія вбила або полонила тисячі місцевих людей, забиравала у них їжу та фураж, спалювала десятками їхні села. Населення охоплених війною північномолдавських територій, рятуючись від нападів, ховалося у горах та лісах (Ботушанський, 1998, с. 50). Водночас на польсько-молдавському прикордонні почали активно діяти місцеві «банди», які боролися проти поляків, що здобували собі їжу та фураж (Масан, 2005, с. 100). 14 серпня 1621 р.

«якийсь румун (молдаванин. – О.Б.) Бернацький, ватажок зграї розбійників, ховаючись у сусідніх лісах, нападав із засідки на тих, які там рубали дрова або пасли худобу, при чому захопив багато коней, возів і людей», – повідомляв Я. Собеський (Антонович, 1896, с. 57). На думку автора, спротив польським військам, які займалися мародерством, чинили, насамперед, загони, організовані М. Барновським, які польські сучасники, за методи партизанської війни, називали «бандами» та «опришками».

Ватажок цих військових загонів Мирон Барновський обіймав посаду хотинського пиркалаба, впродовж правління Гаспара Граціані (1619-1620 рр.) та Олесандра Іліаша (1620-1621 рр.) (Milewski, 2014, р. 42). Його основними обов'язками було стежити за безпекою на польсько-молдавському прикордонні. Проте, не володіючи достатніми силами, щоб стримати кількісно переважаючого супротивника, на думку М. Чучка, М. Барновський вдався до партизанської тактики боротьби з поляками, спираючись на місцеве населення (Чучко, 2022, с. 70).

За свідченнями молдавського літописця М. Костіна, він був активним учасником Хотинської битви 1621 р., який вірно служив султану Осману II (Costin, 1990, р. 171). Зокрема, під Хотином, разом із татарами Кантеміра, він розпочав масштабну партизанську та диверсійну діяльність на комунікаціях польської армії (Milewski, 2014, р. 49–53). Отже, його загони, які боролися під Хотином, успішно протистояли та зуміли стримати просування поляків територією Хотинщини.

М. Барновський – уродженець с. Топорівці Чернівецької волості, по материнській лінії був родичем господарського роду Могил. Після смерті своєї першої дружини Антемії влітку 1622 р., він робить блискавичну кар'єру молдавського гетьмана, а господар Раду Міхня (1616-1619, 1623-1626 рр.) вбачав у ньому свого наступника, плануючи його одруження на своїй доньці Катерині (Milewski, 2014, р. 44).

Внаслідок внутрішньополітичної кризи в Османській імперії її правителі змушені були проводити мирну політику у країнах Європи. А Кримське ханство, навпаки, у цей час зміцнює своє воєнно-політичне значення у Центрально-Східній Європі (Семенова, 2006, с. 180), що першочергово вплинуло на недотримання Хотинського мирного договору з боку буджацьких татар, очолюваних Кантемір-пашею. Він приятелював з молдавським гетьманом М. Барновським ще з часів, коли був мурзою, а також коли спільно ходили «на Ляську землю» (Costin, 1990, р. 171). На думку автора, мова йшла про татарські набіги на Покуття влітку 1616 р. та осінню 1620 р., учасником яких, очевидно, був і М. Барновський.

Упродовж господарювання Олесандра Іліаша (1620-1621 рр.) старостою у Чернівецькій волості був заможний молдавський боярин Матеяш Гаврилаш (Balan, 2005, р. 134–135; Balan, 1934, р. 78), який у 1622 р. займав посаду «великого ворника» (вищого судді) у північномолдавських волостях (Balan, 1933, р. 177–178), а невдовзі повернув собі посаду чернівецько-

го старости. Доказом його заможності була грамота від 17 вересня 1625 р., у якій «Гаврилаш, чернівецький староста» придбав частину с. Южинець. На печатці, яка була прикріплена до цієї грамоти, був напис: «Ця печатка з торгу Чернівці» (Черепнин, 1961, р. 383). Незабаром, а саме 21 вересня 1625 р., М. Гаврилаш докупив решту с. Южинець. Цей документ був складений дяком Іллею у Чернівцях і засвідчений шолтузом Йонашком «з усіма пиргарями» та іншими особами (Balan, 1933, р. 193; Масан, 2009, с. 38).

У січні 1624 р. відбувся черговий татарський напад на землі Поділля. А навесні цього ж року напад на землі Речі Посполитої орди буджацьких татар, що становила бл. 40 тис. воїнів, очолив сам Кантемір-паша. Для нападу було використане молдавське і буковинське прикордоння. На початку червня 1624 р. вони перетнули польський кордон поблизу Снятина, швидко досягли передмість Стрия і здобули Перемишль, далі рушили на белзькі землі та Прикарпаття. Зустрівши значний опір місцевого населення, вони вирішили повернутися, та по дорозі назад поляки влаштували їм засідку під Мартиновим (нині Івано-Франківська обл.), змусивши татар до переправи через Дністер у незручному місці. Вони спробували перетнути річку вплав, однак загони польного гетьмана С. Конєцпольського напали на татар, чимало з них повбивали та змусили їх залишити усю здобич. 22 червня під Хотимцем (90 км від Мартинова), після розгрому останньої групи татар, С. Хмелецький припинив їхнє переслідування. Лише Кантеміру, який був поранений під час переправи через річку, з групою у кілька сотень людей вдалося врятуватися втечею (Costin, 1990, р. 170–171; Семенова, 2006, с. 180; Pjaewski, 2003, р. 95–98). Досягнувши буковинських земель, Кантемір-паша заліковував отримане поранення у с. Топорівці (Чернівецька обл.), у родовому маєтку свого побратима М. Барновського (Масан, 2005, с. 100). М. Костін також повідомляв, що Кантемір «не раз зупинявся у Топорівцях у будинку гетьмана М. Барновського», а також що, «у його містечках та селах, ніколи не завдавав збитків, щоразу як орди йшли до Землі Ляської (Речі Посполитої. – О.Б.) через Чернівці» (Costin, 1990, р. 171). Тобто населені пункти, які належали М. Барновському у Чернівецькій волості, завдяки дружбі останнього з Кантемір-пашею, не зазнали тоді спустошень на відміну від інших на буковинських землях.

У січні 1626 р. господар Молдавії Раду Міхня помер (Constantinov, 2007, р. 342), а турецький султан призначив новим молдавським господарем Мирона Барновського (1626-1629 рр.), який раніше займав посади чернівецького старости, хотинського пиркелаба і молдавського гетьмана (Масан, 2009, с. 38; Стати, 2002, с. 147).

До речі, вищезгаданий боярин М. Гаврилаш був одружений на сестрі молдавського господаря М. Барновського – Сербці (Milewski, 2014, р. 41). Очевидно, як своєму свояку та за вірну службу молдавський господар у грамоті від 8 квітня 1627 р. підтвердив «боярину Гаврилашу, пиркелабу хотинському» його права на володіння денисівськими «полянами», а також подарував

ще «селище на ім'я Денисівка з болотами рибними і весь прибуток, що є від тих полян від Жучки», розміщене поблизу Жучки. У цій грамоті вказувалося на те, що раніше воно «належало до околиць торгу Чернівецького» та було запустіле (Caroșu, 1974, p. 188–189; Balan, 1933, p. 196–197; Масан, 2009, с. 38].

Таким чином, після серії татарських нападів на польські землі, що викликало ескалацію взаємовідносин між Річчю Посполитою і Портою, козаки, у відповідь, здійснили низку походів на причорноморські султанські володіння та Крим. Врахувавши усі за і проти, молдавський господар М. Барновський вирішив відмовитися від конфронтації із поляками і сконцентрував основні зусилля на налагодження внутрішніх справ у Молдавії (Масан, 2005, с. 100), тимчасово стабілізувавши військово-політичну ситуацію на північномолдавському прикордонні.

З метою покращення демографічної ситуації у Молдавії, особливо після польсько-турецької війни і татарських набігів, у запустілих молдавських населених пунктах було дозволено засновувати нові слободи, а також впорядковано та зменшено розміри податків. Зокрема, М. Барновський ініціював запрошення поляків до Молдавії: «людей з Ляської землі», – сповіщав М. Костін (Costin, 1990, p. 172). Зокрема, чернівецький дослідник О. Масан, слушно зауважував, що «цей переселенський рух стосувався насамперед території Буковини, особливо Хотинської волості, яка найбільше постраждала під час воєнних дій 1621 р.» (Масан, 2005, с. 101). Отже, за невеликий проміжок часу населення Молдавії, зокрема і Буковини, очевидно, збільшилося.

Упродовж 1620-х років у Молдавії, зокрема і на північномолдавських землях, проти молдавських бояр, які посилювали національний та соціально-економічний гніт, відбулися значні заворушення (Жуковський, 1991, с. 70). Місцевий люд, незадоволений своїм становищем, змушений був йти в опришки. Зокрема, у 1622 р. опришки з північномолдавських волостей здійснили напад на Путнянський монастир, пограбували його, забравши все майно, гроші, коней тощо (Драгнев, 1962, с. 16). Також, у 1628 р. озброєні селянські загони, очевидно сформовані на землях Чернівецької та Хотинської волостей, які налічували до 60 осіб, знову здійснили ряд нападів на боярські господарства, монастирі та заможних купців. Господар Молдавії направив проти опришків свої військові загони, проте вони зуміли втекти у Карпати (Шевченко, 1980, с. 69). У 1629 р. загін буковинських опришків, який складався із 50 осіб, здійснив повторний напад на монастир у Путні. В цьому ж році також постраждали монастирі Сучевиця та Воронеж. Напади на монастирі свідчили про ненависть населення не лише до боярства, а й духовенства (Драгнев, 1962, с. 16). Відомостей про пограбування монастиря Іоанна Нового в м. Сучава немає. На нашу думку, придушувати подібні народні виступи молдавським господарям допомагали і турецько-татарські військові загони.

Амбіції господаря змусили його шукати порозуміння з Польщею. У зовнішньополітичному становищі, в якій перебувала на той час Молдавія, іншого вибору не було. У сусідній Трансільванії правив вороже налаштований

до Польщі і відданий туркам Габор Бетлен, у Валахії – Олександр, син Раду Міхні, а в Криму – хан Мехмед III Гірей, який організував татарські набіги на Польщу у 1626 р. Тому жоден із сусідів не підходив як союзник проти османів. Оскільки М. Барновський вирішив надати Молдавії ширші можливості, а можливо, навіть зробити її повністю незалежною від Туреччини, тому змушений був порозумітися з Польщею (Milewski, 2015, р. 111). Таким чином, наприкінці 1620-х років відбулася нормалізація молдавсько-польських відносин на буковинсько-подільському прикордонні. Свідченням врегулювання взаємовідносин між Молдавією та Польщею була згадка літописця М. Костіна про те, що господар М. Барновський придбав «містечко у Лясській землі, а саме Устя» (Costin, 1990, р. 172), яке розташовувалося на Подільській землі. Відповідно, яки їхні відносини залишалися б напруженими, то ні про які акти купівлі-продажу землі не могло бути й мови.

Прагнучи не допустити загострення відносин Османської імперії та Речі Посполитої, М. Барновський став посередником в усуненні конфронтації між сторонами, а до осені 1627 р. їхні відносини більш-менш нормалізувалися. Проте боротьба між претендентами за ханський престол Мехмедом і Шахіном Гіреями, які отримали допомогу від козаків, та Кантеміром-пашею, якого підтримувала Туреччина, поставила під загрозу османсько-польське перемир'я. Встановлення Кантеміром свого впливу в усті Дунаю та повернення орд ногайських татар у Буджак загрожувало Молдавії постійними нападами. У 1627 р. турки разом з татарами мали намір збудувати фортецю в гирлі Дністра задля закриття доступу козакам до Чорного моря. Щоб запобігти цьому, а також через брак військових сил, зосереджених на відбитті шведського нападу на польську Пруссію в 1626 р., Польща вдалася до дипломатичних дій та погроз нібито про самовільні козацькі напади. У цій ситуації для М. Барновського найвигіднішим був союз Польщі з Кримським ханством, що дозволило б залишити державні кордони у безпеці від набігів татар, а також послабило б позиції османів у регіоні. Завдяки посередництву молдавського господаря, який виступав проти турецької присутності на своїх кордонах, було досягнуто компромісу, і турки змушені були відмовитися від своїх планів. У 1628-1629 рр. Крим був охоплений внутрішніми конфліктами, в яких поляки опосередковано брали участь, підтримуючи та надихаючи козаків на допомогу поваленому ханові. Внаслідок цих подій на бахчисарайському престолі Порта затвердила нового хана Джанібек-Гірея, який був активним противником Польщі, а господар Молдавії М. Барновський за підтримку та надання військової допомоги братам Гіреям міг позбутися господарського престолу. Отже, спроби Польщі поширити свій вплив на молдавських господарів у черговий раз закінчилися невдачею, а південний кордон Молдавії знову був укріплений, незважаючи на відсутність значних військових сил (Семенова, 1998, с. 121–122; Milewski, 2016, р. 130–145).

Незважаючи на це, М. Барновський продовжив здійснювати заходи, спрямовані на відновлення тісних взаємин між Молдавією та Польщею, які

повинні були стабілізувати воєнно-політичну ситуацію на буковинському прикордонні. У лютому 1629 р. Варшавський сейм ухвалив резолюцію про надання індигенату (привілею про визнання за шляхтичем-іноземцем шляхетства Речі Посполитої) господарю М. Барновському, яку він подав ще у 1628 р., коли користувався прихильністю в турків. Згідно із рекомендаціями сейму, посол Т. Шембек був направлений до господаря і повернувся з письмовою присягою на вірність королю Сигізмунду III (1587-1632 рр.). Факт складання такої присяги правителем Молдавії не міг залишитися непоміченим з боку турецького султана і М. Барновського негайно скинули з господарського престолу (Czamańska, 2016, р. 191–192; Czamańska, 2014, р. 83–84; Milewski, 2015, р. 113–114).

Молдавські бояри, почувши звістку про детронізацію господаря, підняли повстання і переманили військо на свій бік. Коли наприкінці літа 1629 р. Олександр Коконул (1629-1630 рр.) на чолі з турками і татарами остаточно захопив владу в Яссах, експедицію проти экс-господаря очолив Великий віс-терник (скарбник) В. Лупу. М. Барновський із невеликим військом і своїми прихильниками сховалися у Хотинському замку на польсько-молдавському прикордонні. В. Лупу розбив військові загони М. Барновського, але не зміг підкорити добре захищену фортецю. А поляки, які були зайняті відбиттям татарської навали, не змогли надати допомогу М. Барновському (Milewski, 2015, р. 114–115). Отже, на кордоні Буковини з Річчю Посполитою знову відбулися кровопролитні сутички.

М. Барновський, дізнавшись про своє зміщення з молдавського престолу, остаточно покинув територію Молдавії та емігрував до Польщі у нещодавно придбане містечко Устя, оселившись там на початку 1630 р. Раніше воно належало прашурам М. Барновського по лінії матері – Могилам. Зокрема, О. Масан висловив думку, що турецький султан запідозрив молдавського господаря у зв'язках з козаками, а також, що це були підступні дії його родичів (Масан, 2005, с. 101; Сперальський, 2001, с. 158).

Турецькі султани упродовж XVII ст. повсякчас збільшували щорічну данину, податки, обов'язки та обмежували права молдавських господарів. За свідченнями Д. Кантеміра, на початку 1630-х років у господарів Молдавії відібрали право «оголошувати війну, укладати мир та вести зовнішньополітичні відносини» (Кантемир, 1973, с. 44). Зокрема, новий молдавський господар за своє призначення зобов'язувався вірно служити султану, слухняно виконувати його накази, оберігати підданих султана, стежити за його ворогами і надсилати інформацію про їхні дії, мати спільних друзів та ворогів із султаном, щорічно надсилати султану подарунки, данину тощо (Власова, 1988, с. 110–111). Також новий господар з рук султана отримував символи влади господаря Молдавії, зокрема, бунчук, санджак, булаву, а після цього вирушав до молдавських земель (Смолій, Степанков, Горобець, Чухліб, 2016, с. 25).

Аналізуючи політику таких молдавських господарів, як Олександр Коконул і Олександр Іліаш (1631-1633 рр.), ватро зазначити, що вона здійснюва-

лася виключно в інтересах Порти. Щоб не загострювати ситуацію всередині країни й не дати приводу Польщі втручатися у внутрішню політику Молдавії, Порта дуже часто замінювала господарів на молдавському престолі (Драгнев, 1987, с. 195; Стати, 2002, с. 147–148). Правління Олександра Коконула було припинене самими османами у 1630 р. шляхом призначення на його місце Мойсея Могили (1630-1631 рр.), наступником якого став Олександр Іліаш у 1631 р. (Milewski, 2015, p. 115).

У роки правління Мойсея Могили чернівецький вїйт Ісак і кілька міщан звернулися із позовом на молдавського боярина М. Гаврилаша щодо прав на селище Денисівка, поблизу Чернівців. Боярська рада, яка в цей час була вищим судовим органом, підтримала останнього (Carpoșu, 1974, p. 196). Було ухвалене рішення від 7 вересня 1630 р., згідно якого господар М. Могила визнавав за М. Гаврилашем права на с. Денисівку та залишив її у власності боярина (Carpoșu, 1974, p. 185). Вїйт м. Чернівці Ісак також згадувався у грамоті від 10 січня 1631 р., як свідок угоди про купівлю Й. Бринзану частини села Рогізна (Balan, 1934, p. 100; Масан, 2009, с. 38). Жителі міста Чернівці наступними роками також здійснювали спроби повернути втрачені землі міської громади, проте знову зазнавали невдач.

Перебуваючи в еміграції у Польщі, М. Барновський планував своє повернення на молдавський престол. У 1633 р. молдавські бояри, незадоволені правлінням Олександра Іліаша, який оточив себе греками, підняли проти нього повстання і закликали господарювати М. Барновського, який у квітні 1633 р. повернувся до Ясс. Однак протримався він на господарській посаді всього декілька місяців. Порта вбачала у цьому призначенні боярське свавілля, а також спроби поляків встановити на молдавському престолі вірного їм ставленика, який мав земельні володіння саме у Польщі і був пов'язаний із польськими магнатами (Драгнев, 1987, с. 195; Семенова, 2006, с. 185).

У 1633-1634 рр. відносини Порти та Речі Посполитої знову погіршилися та переросли у чергову польсько-турецьку війну, яка для останньої стала справжнім «другим фронтом» у Смоленській війні (1632-1634 рр.) проти Московії. На початку літа 1633 р. татари, яких було близько тисячі кіннотників, порушили польський кордон. З буковинського прикордоння ординці форсували р. Дністер поблизу Жванця та напали на Поділля, спустошуючи навколишні землі під Кам'янцем. Зібравши численний ясир, вони рушили до Молдавії. Проте великий коронний гетьман С. Конєцпольський на чолі двохтисячного кінного загону наздогнав татар поблизу Сасового Рогу над Прутом і 4 липня розгромив їх, звільнивши чимало бранців (Costin, 1990, p. 179–180; Rajewski, 2003, p. 99–100). Від полонених ординців він довідався про підготовку нового нападу на Поділля, наказавши спорудити укріплений табір під Кам'янцем та зібрати жовнірів, козацькі та приватні загоони, для оборони коронних земель (Масан, 2005, с. 101).

Господар М. Барновський став жертвою польсько-турецької війни. Щоб отримати згоду на господарювання від Порти, він погодився відвіда-

ти Стамбул особисто. Однак там підступні дії його ворогів, зокрема В. Лупу, швидко призвели до ув'язнення та страти М. Барновського, яка відбулася на початку липня 1633 р. На молдавському престолі його знову змінив Мойсей Могила (1633-1634 рр.) (Семенова, 2006, с. 185; Milewski, 2015, р. 115). Отже, спроба повернутися на престол для М. Барновського закінчилася його трагічною смертю.

У жовтні 1633 р. намісник Сілістрії Мехмед Абаза паша розпочав напад на Поділля. За наказом останнього у цьому поході взяв участь і господар Мойсей Могила. У середині жовтня вони були на півночі Молдавії, а вже 19 жовтня буджацька орда форсувала Дністер біля Хотина. 22 жовтня вони завзято штурмували польський укріплений табір під Кам'янцем, заздалегідь зведений за наказом С. Конєцпольського. Господарі Молдавії та Валахії надали ординцям свої війська, однак відмовилися нападати на Кам'янець (Podhorodecki, 1976, р. 48; Семенова, 1998, с. 124). Здійснивши декілька невдалих штурмів польсько-козацького табору, Абаза-паша переконався у неможливості його здобуття. Отримавши неправдиві свідчення про 15 тис. козаків, які швидко наближалися з московського фронту, він віддав наказ зняти осаду з табору, відступив за Дністер, повернувшись на підвладні султанові буковинські землі (Bożejewicz, 2019, р. 126). Відомості про розгром москвитів під Смоленськом королем Владиславом IV (1632-1648 рр.), польсько-московський мирний договір і початок походу коронного війська на території поблизу Дністра змусили султана Мурада IV (1623-1640 рр.) відмовитися від своїх планів. Турки вийшли з уже оголошеної війни і стратили свого головнокомандувача Абаза-пашу. Господар Мойсей Могила швидко потрапив у немилість турків, підтримавши поляків в їхніх суперечках з Абаза-пашею. Тому султан звинуватив Мойсея Могилу у співпраці з поляками і скинув його з престолу (Milewski, 2015, р. 115). Таким чином, турецько-татарський похід 1633 р. на Польщу завершився безрезультатно для османів. Очевидно, що землі Чернівецької та Хотинської волостей, в черговий раз, опинилися у вирі воєнно-політичних подій.

Новим господарем у Молдавії навесні 1634 р. став Василь Лупу (1634-1653 рр.), який був хитрим і надзвичайно багатим, уміло лавірував між Османською імперією, підданим якої був, та Польщею, якої боявся і час-від-часу надавав допомогу. Для буковинських прикордонних земель настав відносно мирний час, унаслідок чого було стабілізовано демографічну ситуацію після тривалих бойових дій та врегульовано господарське життя.

У середині серпня 1634 р. між Османською імперією і Річчю Посполитою було укладено новий прелімінарний мирний договір. Поляки наполягали на праві рекомендації щодо призначення молдавських господарів і повернення Хотина з навколишніми землями, що було категорично відкинуто султаном (Семенова, 1998, с. 125).

Господар В. Лупу взяв тоді активну участь у врегулюванні польсько-турецького конфлікту. 19 серпня (1 листопада) 1634 р. в таборі під Кам'ян-

цем між С. Конєцпольським і Шахін-агою було узгоджено умови польсько-турецького договору (Podhorodecki, 1976, р. 70). Незважаючи на певні розходження думок, остаточний текст мирного договору «був витриманий у дусі Хотинського миру 1621 р.» (Масан, 2005, с. 102). Ось основні положення з нього: у разі нападу татар чи козаків на землі протилежної сторони збитки будуть виправлені, а полонені повернуті, але такі напади не будуть вважатися приводом для розриву союзу; Порта повинна міцно тримати татар у своїх руках, а Польща ж не дозволяти козакам нападати на землі султана ні суходолом, ні морем; Порта перекриє татарам дорогу через Дніпро, якою вони завжди йдуть до Польщі та ін. (Podhorodecki, 1976, р. 70–71).

Відтоді впродовж наступних десяти років ніщо серйозно не порушувало добросусідських відносин між Польщею і Туреччиною. Козацькі напади вдалося зупинити будівництвом фортеці Кодака та розгромом повстань П. Бута (Павлюка), Я. Острянина (Остряниці), Д. Гуні у 1637-1638 рр. Не було також значних татарських набігів на Річ Посполиту. У цій ситуації В. Лупу обмежився підтримкою добросусідських відносин із поляками та листуванням із великим гетьманом коронним С. Конєцпольським. Тому спрямував всю свою увагу на воєнні дії проти валаського господаря Матвія Басараба, якого намагався позбавити престолу в 1630-х рр. і замінити його кимось із своєї родини (Milewski, 2015, р. 116). Внаслідок цієї боротьби буковинське прикордоння не зазнало тоді відчутного впливу (Масан, 2005, с. 102), оскільки основні події розгорталися за межами північномолдавських волостей. Аж до кінця 1640-х рр. В. Лупу здійснював проосманську політику, використовуючи доручення Порти у своїх цілях, однак нормалізувати відносини з Польщею йому ще довго не вдалося (Драгнев, 1987, с. 196).

У цей час у Чернівцях відбувалося кілька подій місцевого значення. У 1634 і 1645 рр. чернівецькі містяни кілька разів зверталися до господаря В. Лупу з позовами на боярина М. Гаврилаша щодо с. Денисівка (Масан, 2009, с. 38), яке колись належало чернівецькій громаді. Зокрема, у грамоті від 1 квітня 1645 р. зазначалося, що «міщани з торгу Чернівецького» позиваються на «боярина М. Гаврилаша, колишнього великого логофета, через село Денисівку, що на ріці Прут, у Чернівецькій волості, між Жучкою і Ленківцями, із сіножатями та рибними болотами». Чернівчани доводили, що це село розташовується у межах володінь громади і що логофет Гаврилаш вчинив над ними «велике насильство». Відповідач надав грамоту господаря М. Барновського, очевидно, видану в 1627 р., яка переважила докази чернівецьких містян. Боярська рада не лише підтвердила право Г. Матяєша на володіння Денисівкою, але й «на віки вічні» заборонила містянам позиватися на нього (Balan, 2005, р. 175–176; Сапрошу, 1974, р. 190; Масан, 2009, с. 38).

Унаслідок стабілізації ситуації на польсько-молдавському прикордонні простежується якісне зростання населених пунктів краю, зокрема Денисівки, поблизу Чернівців. Слід зазначити, що на початку XVII ст. воно згадується як «поляни», тобто незаселені луки серед чагарників, у 1627 р. «поляни» перетво-

рюються на «селище Денисівка, з рибними болотами», а в 1645 р. «селище» стає «селом Денисівкою із сіножатями та болотами рибними» (Масан, 2009, с. 39). Отже, за півстоліття незаселені «поляни» перетворилися на велике «село». Розвиток населених пунктів Чернівецької волості пояснюється тим, що від завершення польсько-турецької війни 1620-1621 р. і до початку Визвольної війни середини XVII ст. Чернівці та околиці міста знаходилися у відносній безпеці, що сприяло активній транзитній торгівлі через буковинські митниці.

Перші документальні згадки про діяльність митників з Чернівців, які виконували свої функції на кордоні Молдавії з Польщею, з'являються у грамотах молдавських господарів лише з кінця XVI – початку XVII ст. Зокрема, у грамоті від 4 серпня 1645 р. згадується чернівецький митник Лупул Трандафір. Він був свідком купівлі частини буковинського села Валява. Також у ньому згадуються й деякі урядовці та жителі міста Чернівці, а саме: староста Діма, його заступник Чіходар, міщани Зота, Стефан Унгуряну та Лазар. Склали дану грамоту дяк Григорій (Balas, 1933, р. 245; Масан, 2009, с. 39; Чучко, Грябан, 2009, с. 86).

Врегулювання ситуації на польсько-молдавському прикордонні у 1630–1640-х рр. в основному було пов'язане із державами, які боролися за внутрішньо- і зовнішньополітичний вплив на воєнно-політичне становище Молдавії. Для Речі Посполитої в цей час основною проблемою була боротьба проти українських козаків, яка із внутрішньополітичної проблеми переросла у міжнародну. Порто, у свою чергу, була втягнута у затяжні військові конфлікти з Персією (1639 р.) та Венецією (1645 р.) (Масан, 2005, с. 102).

З середини 40-х років XVII ст. молдавський господар В. Лупу поступово відходить від проосманської політики та починає переорієнтацію на Польщу. Першим кроком, на шляху до цього, була згода господаря у 1644 р. привезти єзуїтів до Молдавії. Цією справою займався Єжи Кутнарський. Саме завдяки останньому В. Лупу став на польський бік, що не могло залишитися непоміченим у Варшаві. Наступним кроком на шляху до зміцнення зв'язків з Річчю Посполитою був шлюб доньки господаря Марії Гелени з литовським князем Яношем Радзивілом 5 лютого 1645 р.

У 1646 р Я. Радзивіл отримав від короля Владислава IV посаду литовського польного гетьмана. Це було пов'язано з планами турецької війни короля Владислава IV, який упродовж свого правління неодноразово повертався до думки про неї, серйозно захопившись цією ідеєю після перемоги поляків над татарами в битві під Охматовом у січні 1644 р. Тоді поляки вирішили призупинити виплату подарунків татарам. Додатковим стимулом для нього став початок турецько-венеціанської війни за Крит у 1645 р. (Milewski, 2015, р. 117).

У цьому ж році Я. Радзивіл особисто прибув до Молдавії із пропозицією приєднатися до майбутнього союзу спрямованого проти Порти. Порадившись з боярами, В. Лупу вирішив продовжувати сплату данину туркам, поки поляки не почнуть форсувати Дунай. У цьому ж році за посередництва Я. Радзивіла була укладена союзницька угода з Трансильванією (Драгнев, 1987, с. 203–205).

В. Лупул швидко усвідомив нереальність польських планів. У тому ж 1646 р. він почав відступати від своїх обіцянок Польщі і навіть восени послав до Стамбула своє посольство. Цим кроком він здобув подяку турків і скарги розчарованого польського короля, але досяг своєї мети: уникнув звинувачень у співпраці з Польщею проти Туреччини в ситуації, коли не було більше жодної перспективи війни. Отже, після відносно спокійного десятиліття, з середини XVII ст. для Чернівецької та Хотинської волостей знову настають буремні часи лихоліть.

Висновки. Загалом можна стверджувати, що після завершення Хотинської війни 1621 р. воєнно-політичне становище у Молдавії стабілізувалося, проте її відносини з Річчю Посполитою залишалися напруженими. Упродовж другої чверті XVII ст. османські султани постійно збільшували розмір данини, податків, обмежували права та обов'язки молдавських господарів. Щоб не загострювати внутрішньополітичну ситуацію у Молдавії й не дати приводу Польщі втручатися у молдавські справи, Порта часто їх змінювала. У 1620-1621 рр. господарем був Олександр Іліаш, у 1621-1623 рр. османи замінили його на Стефана IX Томшу, якого, в свою чергу, змінив господар Раду Міхня (1623-1626 рр.). Можливість зміцнити польсько-молдавські відносини використав господар М. Барновський (1626-1629 рр.), з роду Могил по материнській лінії. Турки скинули його з престолу на користь Олександра Коконула (1629-1630 рр.), сина екс-господаря Раду Міхні, а потім на молдавський престол стає Мойсей Могила (1630-1631 рр.). Останній був усунутий Олександром Іліашем (1631-1633 рр.), який після десяти років відсутності повернувся на молдавський трон. Після того, як султан скинув ставлеників Речі Посполитої М. Барновського (1633 р.) і Мойсея Могилу (1633-1634 рр.), до влади у Молдавії прийшов Василь Лупу (1634-1653 рр.), а пропольські позиції у державі значно ослабли. Внаслідок частих перестановок на молдавському престолі змінилося сім господарів, що негативно позначилося на становищі прикордонних польсько-молдавських земель.

У цей період Хотинська фортеця продовжувала зберігати своє стратегічне значення на польсько-молдавському прикордонні. Саме тут відбулася вирішальна битва польсько-турецької війни 1620-1621 рр., звідси ординські війська здійснювали набіги на польські землі Галичини і Поділля. Під час польсько-турецької війни 1633-1634 рр. північномолдавські землі знову стали ареною запеклих протистоянь, проте ці землі не стали об'єктом нападів польсько-козацьких і турецько-татарських військ. У часи правління в Молдавії В. Лупу для буковинських земель настали часи відносного спокою, внаслідок чого була стабілізована демографічна ситуація після тривалих польсько-турецьких конфліктів та врегульований господарський розвиток краю. Зокрема, у Чернівецькій волості продовжили активно розвиватися населені пункти.

Список використаних джерел і літератури:

Антонович, В. (ред.). (1896). *История Хотинского похода Якуба Собеского 1621. Мемуары, относящиеся къ истории Южной Руси.* (Вып. II). Киевъ: Типографія Г.Т. Корчакъ-Новицкаго, 40–126.

Ботушанський, В. М. (відп. ред.). (1998). *Буковина: історичний нарис.* Чернівці: Зелена Буковина, 416 с.

Власова, Л. (1988). Взгляды Дмитрия Кантемира на развитие молдавско-османских политико-правовых отношений в XV – начале XVIII в. *Социально-экономическая и политическая история Молдавии периода феодализма.* Кишинев: Штиинца, 107–116.

Драгнев, Д. М. (1962). *Гайдуки – Народные мстители.* Кишинев: Штиинца, 52 с.

Драгнев, Д. М. (ред.). (1987). *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя четверть XIV – начало XIX в.).* Кишинев: Штиинца, 464 с.

Жуковський, А. (1991). *Історія Буковини.* (Ч.1: до 1774 р.). Чернівці: Час, 120 с.

Ибрагимбейли, Х. М. & Рашба, Н. С. (Сост.). (1984). *Османская империя в первой четверти XVII в.:* сб. док. и матер. Москва: Наука, 213 с.

Кантемир, Д. (1973). *Описание Молдавии.* Кишинев: Картя молдовеняскэ, 221 с.

Масан, О. (2005). Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.):* [кол. моногр.]. Чернівці: Рута, 9–168.

Масан, О. (2009). Чернівці в другій половині XIV – XVIII ст. (до 1775 р.). *Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто):* [кол. моногр.]. Чернівці: Зелена Буковина, 23–75.

Сас, П. (2011). *Хотинська війна 1621 р.:* монограф. Київ: Інститут історії України НАН України, 520 с.

Семенова, Л. (2006). *Княжества Валахия и Молдавия. Конец XIV – начало XIX в. (Очерки внешнеполитической истории).* Москва: Индрик, 432 с.

Семенова, Л. (1998). Молдавия и Валахия в отношениях стран региона с османами (1618-1634 гг.). *Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточная Европы в XVII в.* (Ч.1). Москва: Памятники ист. мысли, 115–127.

Смолий, В., Степанков, В., Горобець, В. & Чухліб, Т. (2016). *Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.):* посіб. для університетів. Київ: Вид-во «АМЕННОТЕР», 320 с.

Сперальский, З. (2001). *Молдавские авантюры.* Бэлць: б.и., 192 с.

Стати, В. (2002). *История Молдовы.* Кишинев: Ф.Е.Р. «Tipografia Centrală», 480 с.

Черепнин, Л. В. (ред.). (1961). *Молдавия в эпоху феодализма.* (Т.1). Кишинев: Штиинца, 454 с.

Чучко, М. (2022). Участь Молдавії і Валахії у Хотинській війні 1621 року. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія,* (1). Чернівці, 68–88.

Чучко, М. & Грябан, В. (2009). *Історія митної справи на Буковині (XIII – початок XXI ст.).* Чернівці: Золоті литаври, 272 с.

Шевченко, Ф. П. (відп. ред.). (1980). *Нариси з історії Північної Буковини.* Київ: Наука, 338 с.

Balan, T. (1933). *Documente bucovinene.* (Vol. 1: 1507-1653). Cernăuți: Inst. de arte grafice și Edit. «Glasul Bucovinei», 298 p.

- Balan, T.** (1934). *Documente bucovinene*. (Vol. 2: 1519-1662). Cernăuți: Inst. de arte grafice și Edit. «Glasul Bucovinei», 216 p.
- Balan, T.** (2005). *Documente Bucovinene*. (Vol. 7: 1464-1740). Iași: Ed. TAIDA, 318 p.
- Bożejewicz, A.** (2019). Bitwa pod Kamieńcem Podolskim 22 października 1633 roku – próba charakterystyki. *Studia z historii politycznej i wojskowej*, «Vade Nobiscum». Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 20, 113–131.
- Caproșu, I.** (1974). Noi documente moldovenești din arhive Vieneze. *Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A.D. Xenopol»*. Iași, XI, 187–197.
- Constantinov, V.** (2007). *Țara Românească și Țara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea*. Iași: Editura Universității «Al.I.Cuza», 396 p.
- Costin, M.** (1990). Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-vodă încoace. *Ureche G., Costin M., & Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei: Cronici*. (Îngr. textelor, glosar și indici de T. Celac). Chișinău: Hyperion, 135–248.
- Czamańska, I.** (2016). Between Poland and Ottoman Empire. The political and juridical status of Moldavi in the 15th – 18th century. *Turkey and Romania. A history of partnership and collaboration in the Balkans*. Istanbul, 181–192.
- Czamańska, I.** (2014). Miron Barnovschi i jego rodzina w relacjach z Polakami. *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych*. Suceava, 79–89.
- Milewski, D.** (2015). Dobre sąsiedztwo potwierdzone indygenatem: trzy przypadki gospodarów moldawskich w XVII w. *Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne*, 22, 108–129.
- Milewski, D.** (2014). *Moldawia między Polską a Turcją. Gospodar Miron Barnowski i jego polityka (1626-1629)*. Oświęcim: Napoleon V, 369 s.
- Milewski, D.** (2016). Wobec groźby wojny na dwa fronty. Dyplomacja i dywersja w stosunkach polsko-osmańskich w latach 1627-1629. *Pecunia nervus belli. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVIII wieku*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 130–145.
- Pajewski, J.** (2003). *Buńczuk i koncerz: Z dziejów wojen polsko-tureckich*. (Wyd. 2-ie). Poznań: Wyd-wo Poznańskie, 279 p.
- Podhoroński, L.** (1976). Wojna polsko-turecka 1633-1634 r. «*Studia i Materiały do Historii Wojskowości*». Warszawa: Wydawnictwo «Czasopisma Wojskowe», 20, 27–72.
- Sobieski, J.** (1854). *Jakoba Sobieskiego, pamiętnik wojny chocimskiej, xiąg troje* / [przełożył z łacińskiego, życiorysem autora i objaśnieniami uzupełnił Władysław Syrokomla]. Petersburg: Wolff Bolesław Maurycy, 78 s.

References:

- Antonovich, V.** (Ed.). (1896). Istorija Hotinskogo pohoda Yakuba Sobeskiego 1621 [History of the Khotyn campaign Yakub Sobieski 1621]. *Memuary, odnosyashchiesya k istorii Yuzhnoi Rusi*. (Vyp. II). Kiev: Tipografiya G. T. Korchak-Novickago, 40–126. [in Russian].
- Botushanskyi, V. M.** (Ed.). (1998). *Bukovyna: istorychnyi narys* [Bukovyna: a historical essay]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 416 s. [in Ukrainian].
- Vlasova, L.** (1988). Vzglady Dmitriya Kantemira na razvitie moldavsko-osmanskih politiko-pravovoyh otnosheniy v XV – nachale XVIII v. [Dmitry Cantemir's views on the development of Moldavian-Ottoman political and legal relations in the 15th – early 18th centuries]. *Social'no-ekonomicheskaya i politicheskaya istoriya Moldavii perioda feodalizma*. Kishinev: Shtyntsya, 107–116. [in Russian].

Dragnev, D. M. (1962). *Gayduki – Narodnye mstiteli* [Gaiduks – People's avengers]. Kishinev: SHTiınca, 52 s. [in Russian].

Dragnev, D. M. (1987). *Ocherky vneshnepolytycheskoi ystoriy Moldavskoho kniazhestva (posledniaia tret XIV – nachalo XIX v.)* [Essays on the foreign policy history of the Moldavian Principality (the last third of the 14th – the beginning of the 19th century)]. Kyshynev: Shtyynntsa, 464 s. [in Russian].

Zhukovskiy, A. (1991). *Istoriia Bukovyny* [History of Bukovina]. (Vol.1: do 1774 r.). Chernivtsi: Chas, 120 s. [in Ukrainian].

Ybrahymbeily, Kh. M. & Rashba, N. S. (Comps.). (1984). *Osmanskaia ymperyia v pervoi chverti XVII veka* [The Ottoman Empire in the First Quarter of the 17th Century]: *sb. dok. y mater.* Moskva: Nauka, 213 s. [in Russian].

Kantemir, D. (1973). *Opisanie Moldavii* [Description of Moldavia]. Kishinev: Kartya moldovenyaskie, 221 s. [in Russian].

Masan, O. (2005). Bukovyna yak ob'ekt mizhnarodnykh vidnosyn z davnykh chasiv do 1774 r. [Bukovyna as an object of international relations from ancient times to 1774]. *Bukovyna v konteksti yevropeiskyykh mizhnarodnykh vidnosyn (z davnykh chasiv do seredyny XX st.)*: [kol. monohraf.]. Chernivtsi: Ruta, 9–168. [in Ukrainian].

Masan, O. (2009). Chernivtsi v druhii polovyni XIV – XVIII st. (do 1775 r.) [Chernivtsi in the second half of XIV – XVIII centuries. (until 1775)]. *Chernivtsi: Istoriia i suchasnist (Yuvileine vydannia do 600-richchia pershoi pysemnoi zghadky pro misto)*: [kol. monohraf.]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 23–74. [in Ukrainian].

Sas, P. (2011). *Khotynska viina 1621 roku* [Khotyn War of 1621]: monohraf. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 520 s. [in Ukrainian].

Semenova, L. (2006). *Kniazhestva Valakhya y Moldavyia. Konets XIV – nachalo XIX v. (Ocherky vneshnepolytycheskoi ystoriy)* [Principalities of Wallachia and Moldavia. The end of the XIV – the beginning of the XIX century. (Essays on foreign policy history)]. Moskva: Yndryk, 432 s. [in Russian].

Semenova, L. (1998). Moldavyia y Valakhya v otnosheniakh stran rehyona s osmanamy (1618-1634 gg.) [Moldavia and Wallachia in the relations of the countries of the region with the Ottomans (1618-1634)]. *Osmanskaia ymperyia y strany Tsentralnoi, Vostochnoi y Yuho-Vostochnaia Evropy v XVII v.* (Vol. 1). Moskva: Pamyatniki ist. myisli, 115–127. [in Russian].

Smolii, V., Stepankov, V., Horobets, V. & Chukhlib, T. (2016). *Dyplomatiia na «mezhi svitu»: mizhnarodni vidnosyny ta zovnishnia polityka Ukrainskoi derzhavy (XVII st. – 1750-ti rr.)* [Diplomacy at the «edge of the world»: international relations and foreign policy of the Ukrainian state (17th century – 1750s). Guide for universities]: Posib. dlia universytetiv. Kyiv: Vyd-vo «AMENHOTEP», 320 s. [in Ukrainian].

Speralskiy, Z. (2001). *Moldavskie avanturyry* [Moldavian adventures]. Belts: b.i., 192 s. [in Russian].

Stati, V. (2002). *Istoriya Moldovy* [History of Moldova]. Kishinev: F.E.P. «Tipografia Centrală», 480 s. [in Russian].

Cherepnin, L. V. (red.). (1961). *Moldavyia v epohu feodalizma* [Moldavia in the era of feudalism]. (Vol. 1). Kishinev: Shtiintsa, 454 s. [in Russian].

Chuchko, M. (2022). Uchast Moldavii i Valakhii u Khotynskii viini 1621 roku [Participation of Moldova and Wallachia in the Khotyn War of 1621]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha: Istoriia*, (1). Chernivtsi, 68–88. [in Ukrainian].

Chuchko, M. & Hriaban, V. (2009). *Istoriia mytnoi spravy na Bukovyni (XIII – pochatok XXI st.)* [History of Bukovinian customs (XIII – beginning of XXI century)]. Chernivtsi: Zoloti lytavry, 272 s. [in Ukrainian].

Shevchenko, F. P. (Ed.). (1980). *Narysy z istorii Pivnichnoi Bukovyny* [Essays on the history of Northern Bukovina]. Kyiv: Nauka, 338 p. [in Ukrainian].

Balan, T. (1933). *Documente bucovinene.* (Vol. 1: 1507-1653). Cernăuți: Inst. de arte grafice și Edit. «Glasul Bucovinei», 298 p. [in Romanian].

Balan, T. (1934). *Documente bucovinene.* (Vol. 2: 1519-1662). Cernăuți: Inst. de arte grafice și Edit. «Glasul Bucovinei», 216 p. [in Romanian].

Balan, T. (2005). *Documente Bucovinene.* (Vol. 7: 1464-1740). Iași: Ed. TAIDA, 318 p. [in Romanian].

Bożejewicz, A. (2019). Bitwa pod Kamieńcem Podolskim 22 października 1633 roku – próba charakterystyki. *Studia z historii politycznej i wojskowej, «Vade Nobiscum».* Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 20, 113–131. [in Polish].

Caproșu, I. (1974). Noi documente moldovenești din arhive Vieneze. *Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A.D. Xenopol».* Jași, XI, 187–197. [in Romanian].

Constantinov, V. (2007). *Țara Românească și Țara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea.* Iași: Editura Universității «A.I.Cuza», 396 p. [in Romanian].

Costin, M. (1990). Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-vodă încoace. *Ureche G., Costin M, & Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei: Cronici.* (Îngr. textelor, glosar și indici de T. Celac). Chișinău: Hyperion, 135–248. [in Romanian].

Czamańska, I. (2016). Between Poland and Ottoman Empire. The political and juridical status of Moldavi in the 15th – 18th century. *Turkey and Romania. A history of partnership and collaboration in the Balkans.* Istanbul, 181–192. [in English].

Czamańska, I. (2014). Miron Barnovschi i jego rodzina w relacjach z Polakami. *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych.* Suceava, 79–89. [in Polish].

Milewski, D. (2015). Dobre sąsiedztwo potwierdzone indygenatem: trzy przypadki gospodarów moldawskich w XVII w. *Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne,* 22, 108–129. [in Polish].

Milewski, D. (2014). *Moldawia między Polską a Turcją. Gospodar Miron Barnowski i jego polityka (1626-1629).* Oświęcim: Napoleon V, 369 s. [in Polish].

Milewski, D. (2016). Wobec groźby wojny na dwa fronty. Dyplomacja i dywersja w stosunkach polsko-osmańskich w latach 1627-1629. *Pecunia nervus belli. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV-XVIII wieku,* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 130–145. [in Polish].

Pajewski, J. (2003). *Buńczuk i koncerz: Z dziejów wojen polsko-tureckich.* (Wyd. 2-ie). Poznań: Wyd-wo Poznańskie, 279 p. [in Polish].

Podhorodecki, L. (1976). Wojna polsko-turecka 1633-1634 r. «*Studia i Materiały do Historii Wojskowości.*» Warszawa: Wydawnictwo «Czasopisma Wojskowe», 20, 27–72. [in Polish].

Sobieski, J. (1854). *Jakoba Sobieskiego, pamiętnik wojny chocimskiej, xiąg troje /* [przełożył z łacińskiego, życiorysem autora i objaśnieniami uzupełnił Władysław Syrokomla]. Petersburg: Wolff Bolesław Maurycy, 78 s. [in Polish].

Отримано: 08.08.2022